

Матвієнко Т. О.,

асп. кафедри педагогіки та суспільних наук, Вищий навчальний заклад Укоопспілки
“Полтавський університет економіки і торгівлі”, м. Полтава

НАСЛІДКИ АГРЕСІЇ БІЛЬШОВИЦЬКОЇ РОСІЇ В УКРАЇНУ ДЛЯ ЗЕМСТВ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ (КІНЕЦЬ 1917 Р. – ПОЧАТОК 1918 Р.)

Анотація. Аналізуються наслідки агресії більшовицької Росії в Україну кінця 1917 р. – початку 1918 р. для земств Української Народної Республіки (УНР). Остання була проголошена Центральною Радою 7 листопада 1917 року у відповідь на силове захоплення влади більшовиками у Петрограді, як автономія у складі “демократичної Росії”. Проте більшовицький уряд Росії розпочав пряму агресію проти УНР. На захоплених її територіях більшовики передавали владу підконтрольним їм радам. Існуючі тут органи місцевого самоврядування - земства - сприймалися ними як несумісні із завданнями соціалістичної революції та встановлення диктатури пролетаріату. Зазвичай, більшовики усували від посад їх керівників, а земські зібрання розпускали. Проте ради не мали свого апарату управління, тому не могли справитися з організацією місцевого господарства. Відтак, більшовики допускали існування земств з метою використання їх управлінського апарату, але лише під їх контролем. Проте “революційна доцільність” дуже скоро взяла гору над здоровим глуздом і земства, як органи місцевого самоврядування населення, були ліквідовані.

Ключові слова: земства, земське зібрання, ради робітничих, солдатських і селянських депутатів, більшовики, агресія.

Matvienko T. O.,

Postgraduate student, High school Ukoopspilka “Poltava University of Economics and Trade”,
Poltava

EFFECTS OF BOLSHEVIK AGGRESSION INTO UKRAINE ON UKRAINIAN PEOPLE REPUBLIC ZEMSTVOS (END OF 1917 - BEGINNING OF 1918)

Abstract. The consequences of Bolshevik Russia aggression into Ukraine in late 1917 - early 1918 on Ukrainian People Republic (UPR) zemstvos are analysed. The UPR was proclaimed by the Central Council on 7 November 1917 as autonomy in the “democratic Russia” in response to the violent takeover by the Bolsheviks in Petrograd. However, Russia’s Bolshevik government launched direct aggression against the UPR. At its territories where Bolsheviks seized power they transferred power to the councils they controlled. Local governments – zemstvos – existing here – were regarded by them as incompatible with the objectives of the socialist revolution and establishing the dictatorship of the proletariat. Typically, the Bolsheviks eliminated zemstvos leaders from their positions, and dissolved rural assemblies. However, the Councils did not have their management personnel, so they could not cope with the organization of the local economy. Therefore, Bolsheviks allowed zemstvos to exist in order to use their administrative apparatus, but only under their control. However, the “revolutionary expediency” very soon prevailed over common sense and zemstvos as local population authorities were eliminated.

Keywords: zemstvos, zemstvo assembly, councils of workers, soldiers and peasants deputies, Bolsheviks, aggression.

Постановка проблеми. 25 жовтня 1917 року більшовицька партія в наслідок збройного перевороту у Петрограді скинула Тимчасовий уряд, захопила владу в свої руки і проголосила Російську Радянську Республіку. Українська Центральна Рада, яка на той час, була найавторитетнішим об’єднанням патріотичних сил України, бачила її автономною частиною демократичної Росії. Тому відмежувалася

від насильницьких методів більшовиків у вирішенні політичних питань і 7 листопада 1917 року оприлюднила III Універсал, яким проголосила створення Української Народної Республіки. Вища влада в ній переходила до Центральної Ради та її уряду – Генерального Секретаріату.

Такий перебіг подій не влаштував російських більшовиків, які ініціювали скликання 11 грудня 1917 року у Харкові I Всеукраїнського з'їзду Рад. На ньому Україну проголосили республікою рад. 17 грудня 1917 року був утворений її уряд – Народний Секретаріат України. Він став прикриттям відкритої збройної агресії більшовицької Росії в Україну. 9 січня 1918 року IV Універсалом Центральна Рада проголосила незалежність УНР. Проте це не зупинило російської агресії. Уже в січні 1918 року більшість території УНР опинилась під контролем більшовиків.

Відразу виникло питання про організацію влади на місцях. Українська Центральна Рада тут спиралася на органи місцевого самоврядування – міські думи та волосні, повітові і губернські земства. Більшовики прагнули передати всю владу – і в центрі, і на місцях – підконтрольним їм радам. Здавалося б, вони не могли не зважати на те, що ради не мали необхідного для управління місцевим життям технічного апарату та досвіду. Проте в більшості випадків гору брала “революційна доцільність”, наслідком якої стало руйнування системи органів місцевого самоврядування, яка впродовж кількох десятиліть еволюційним шляхом складалась в Україні.

Події останніх років на Сході України, пов'язані з агресією Росії на Донбасі, її спробами витворити підконтрольні їй псевдодержави “ЛНР” та “ДНР”, засвідчують не лише суспільно-політичну актуальність, а й практичну значимість запропонованої теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історіографічний аналіз праць, присвячений суспільно-політичним та військовим подіям в Україні кінця 1917 року початку 1918 року показує, що піднята у статті проблематика має також науково-теоретичну актуальність. Радянські дослідники свою увагу зосереджували переважно на військових аспектах “тріумфальної ходи радянської влади” в Україні та проблемах формування і діяльності рад робітничих, селянських і солдатських депутатів. Лише в деяких роботах згадуються й альтернативні їм місцеві органи влади, але виключно як буржуазні й антинародні [1-7].

Суспільно-політичні процеси та військове українсько-російське протистояння кінця 1917 року – початку 1918 року об'єктивно й ґрунтовно висвітлені в низці узагальнюючих праць, які побачили світ після проголошення незалежності України [8 - 11]. Останнім часом все більшу увагу історики приділяють також дослідженню діяльності земств за доби української революції. Проте, про їх долю на одному з найбільш драматичних її етапів, зазвичай, говорять лише побіжно [12 - 20].

Постановка завдання. У зв'язку з цим у запропонованій статті автор ставить за мету визначити наслідки агресії більшовицької Росії для земств незалежної Української Народної Республіки. Для її досягнення у статті ставляться наступні завдання: проаналізувати вплив ідеології більшовиків на їх практичні дії щодо органів земського самоврядування України; визначити основні форми і методи до яких вдавалися більшовики задля усунення земств від влади на місцях.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ідеологічним підґрунтям ставлення більшовиків до земств була їх ленінська оцінка як “п'ятого колеса до воза” [21, с. 35]. Відтак, після захоплення влади земства сприймалися більшовиками як “місцевий буржуазний апарат влади”, який необхідно замінити радами [22, с. 71]. Саме так ставилося питання в циркулярі ЦК РСДРП (б) з питань практичної роботи, розісланому на місця в листопаді – грудні 1917 р. В циркулярі вимагалось розпустити ті земські самоврядування, які відмовлялися від співробітництва з радянськими органами влади і тим самим засвідчували свій „контрреволюційний характер” [23, с. 46]. Водночас в циркулярі не давалося конкретних вказівок щодо механізмів заміщення земських органів управління радянськими, принципів їх формування й організації роботи із забезпечення життєдіяльності тих сфер, які перебували у віданні земств. Не випадково місцеві більшовицькі активісти зверталися до свого уряду з проханнями надати їм інструкції для виконання поставлених задач. На що В. Ленін відповідав: “Ви – влада, дійте на свій розсуд” [22, с. 71]. Радянські активісти діяли відповідно їхньої завойовницької правосвідомості.

Дуже часто активними її провідниками в Україні ставали солдатські маси, які поверталися з фронту, пронизані більшовицькою ідеологією. Як зазначав В. Краснокутський, “до 85 % всіх звільнених солдат

направлялися в села і в більшості своїй активно включалися в революційні перебудови в себе в рідних селах та містах” [24, с. 115]. Зокрема, селянин Я. П. Прохоренко в своїх споминах про боротьбу за встановлення радянської влади на Роменщині Полтавської губернії згадував, що “демобілізовані армійці приносили з собою „більшовицьку заразу”, агітували і пропагували гасла Ленінової партії, а національні гасла Центральної Ради полетіли шкереберть” [25].

В Україні згубний вплив більшовицької ідеології серед перших відчули на собі земці Харківщини. Вже на початку січня 1918 року виконавчий комітет Харківської ради ухвалив рішення призначити своїх комісарів у земські установи губернії. Проте губернська земська управа спільно з Всеросійським земським союзом не визнали його. На засіданні управи Харківського губернського земства 13 січня 1918 року гласний Р. Ю. Будберг “закликав службовців до страйку і невизнання комісарів Харківської Ради” [6, с. 26]. Ситуація на певний час залишалася невизначеною. Але в неї досить рішуче втрутилися пронизані більшовицькою пропагандою демобілізовані солдати. Один з них, уроженець Зміївського повіту Харківської губернії Молок згодом згадував: “приїхавши з фронту в грудні, ми застали в повіті земські управи, всі старі організації. У нас зовсім не відбулася Жовтнева революція. Тільки з 16 січня [1918 року – авт.] справа посунулася вперед, дякуючи революційним солдатам. Декотрих членів земської управи ми прохали вийти, інші вийшли самі” [26].

Саме в такий спосіб була вирішена й доля Харківської губернської земської управи. Як повідомляла газета „Вільна громада”, 17 січня 1918 року до її приміщення увірвався озброєний загін, “присланий якоюсь найвищою в Харкові більшовицькою владою, арештував земську управу, робив спроби припинити роботу земського зібрання” [27]. 18 січня 1918 р. більшовики відсторонили Харківського губернського комісара С. П. Тимошенка від влади [28]. Представник Харківського військово – революційного комітету А. А. Ішханов 18 січня 1918 р. показав голові Харківської губернської земської управи Добросельському посвідчення, в якому говорилося, що “він є комісаром Харківського губернського земства, у відання якого переходить контроль за всіма грошовими операціями і без підпису якого не можуть бути видані асигнування ні в казначействі, ні в банку” [29]. Для виконання управою подальшої поточної роботи А. Ішханов пообіцяв, що його функції будуть тільки контролюючі, а не розпорядчі. На таких умовах губернська управа погодилася продовжувати свою діяльність.

Досягнутий компроміс протримався, проте, недовго. Вже через декілька днів губернська земська управа звернулася до Харківського губернського військово – революційного комітету з заявою: “з перших днів виконання своїх обов’язків А. Ішханов порушує визначені ним самим рамки діяльності, а саме: крім перевірки сутності кожного рахунку, він затримував виплати за доставлені товари для лікарень, дитячих притулків тощо, змінював договори управи з постачальниками, останні перестали поставляти продукти. Діяльність цих закладів може призупинитися” [30]. Управа, згідно з рішенням ради союзу земських службовців і завідуючих відділами, звернулася в Комітет з проханням: “вжити відповідні заходи, визначити обов’язки призначеного комісара і огородити налагоджену і планомірну роботу управи від втручання осіб, які зовсім незнайомі з земською роботою” [30].

Документів, які б засвідчували реакцію військово – революційного комітету на звернення управи, віднайти не вдалося. Проте збереглися рішення VI з’їзду рад селянських депутатів Харківщини від 21 січня 1918 року, які розкривають сутність політики радянської влади щодо земств загалом. Зокрема в резолюції з’їзду наголошується: “До того часу, коли Ради зможуть пристосувати технічний апарат, щоб охопити всі боки життя країни, тимчасово зберігаються земства і міські думи за умови надання права Радам контролювати їх діяльність і спостерігати, щоб у випадку невідповідності виборних осіб настроям виборців, ці особи могли бути відкликані й переобрані” [31, с. 368]. Тобто, існування земств допускалося лише як вимушений крок, обумовлений нездатністю органів радянської влади забезпечити управління соціально – економічним життям власним апаратом. Його просто ще не існувало. Тому більшовики та контрольовані ними ради й допускали використання задля цього технічного апарату земств. Але лише під своїм контролем і за умови політичної лояльності гласних земств, які представляли інші політичні сили, до їх режиму. В протилежному випадку вони мали “бути відкликані й переобрані”.

І ще більш радикальну позицію в цьому сенсі оприлюднив Наркомат Внутрішніх справ. У його наказі від 24 січня 1918 року наголошувалося: “При існуванні Рад земським і міським самоврядуванням не повинно бути місця. Там, де органи самоуправління не наші, де вони виступають проти радянської

влади, вони повинні бути розпушені, а де вони співпрацюють з Радами, повинні злитися з ними, щоб не було двох однорідних органів, котрі завідують однією роботою” [32, с. 113]. Отже, на думку очільників органів радянської влади, земства підлягали ліквідації, не дивлячись на їх вороже чи прихильне ставлення до них. Останні чинники визначали лише час і механізми їх ліквідації.

Не менш рішуче діяли більшовики й на Катеринославщині. Вже 9 січня 1918 року, в перший день встановлення влади в Катеринославі, президія Катеринославської Ради робітничих і солдатських депутатів ухвалила розпустити губернську продовольчу управу Катеринославського губернського земства, службовці якої оголосили страйк [6, с. 28]. Реакцією на дії більшовиків був скликаний прихильниками Центральної Ради перший Катеринославський Селянський з’їзд, який проходив з 13 по 15 січня 1918 року. З’їзд засудив дії радянської влади і виніс резолюцію: “З часу захоплення влади уряд Ради Народних Комісарів проводить політику насилля над демократичними революційними органами міських і земських самоуправління... З’їзд визнає єдиним заступником і оборонцем України Українську Центральну Раду” [33, с. 264]. У відповідь 20 січня 1918 року Катеринославський губернський комітет Ради робітничих і солдатських депутатів видав постанову про ліквідацію старих місцевих органів влади. Згідно з постановою були ліквідовані “посади губернського комісара і його помічників, губернське правління та губернське присутствіє”, натомість “всі права і обов’язки цих органів перейшли до губернського комітету Рад” [34, с. 288].

Для подальшого посилення свого впливу в губернії і на противагу першому Селянському з’їзду губвиконком Ради селянських депутатів скликав 28 січня 1918 року другий Селянський з’їзд, на якому переважаючим був вплив більшовиків. Головне питання, яке стояло на порядку денному – питання влади в губернії, повітах і волостях Катеринославської губернії. В прийнятій з’їздом резолюції зазначалося, що губернська влада “організовується шляхом злиття губернського комітету Рад селянських депутатів з губернською Радою солдатських і робітничих депутатів” [35, с. 292]. Відповідно в повітах і волостях влада мала належати повітовим і волосним Радам селянських, робітничих і солдатських депутатів, а “питання про розпуск волосних, повітових і губернських земств в кожному окремому випадку вирішується відповідною Радою селянських, робітничих і солдатських депутатів” [35, с. 293].

Отже, більшовики не ставили питання про цілковиту й негайну ліквідацію земських органів влади на Катеринославщині. Представники радянської влади сподівалися на співпрацю з земцями для використання земського апарату управління соціально – економічним життям краю. В залежності від співпраці “розпуск земств вирішувався в кожному окремому випадку”.

Співпрацювати з радянською владою для земців означало злитися з робітничими, селянськими та солдатськими радами й працювати під керівництвом більшовиків. Звісно, на таке співробітництво очільники земств погодитися не могли. Тому і надалі продовжували політику несприйняття радянської влади. Так, на засіданні Катеринославської Міської Думи 26 лютого 1918 року, на якому були присутні з правом дорадчого голосу земці, представники губернського земського зібрання випустили відозву до населення губернії в якій “називали Раду Народних Комісарів кучкою загарбників, протестували проти призначення в земство комісара Ради, без підпису якого Державний банк не видавав грошових асигнувань, і погрожували припинити свою діяльність, якщо Рада не відкличе комісара” [36, с. 127].

Реакція більшовиків на дії земців була очікуваною. На об’єднаному засіданні президії Катеринославської міської Ради і губернського виконавчого комітету Рад 6 березня 1918 року було винесено резолюцію: “розпуститивесь склад Катеринославської губернської земської управи. Керівництво справами губернського земства тимчасово покласти на колегію із восьми комісарів, обраних виконкомом Рад Катеринославської губернії. Всіх службовців губернського земства, бажаючих продовжити свою роботу, залишити на своїх місцях” [31, с. 466].

Попри більш радикальну політику більшовиків у Чернігівській губернії, подібна ситуація склалася і там. За споминами Чернігівського губернського комісара УНР Д. Дорошенка, “на початку грудня [1917 р. – авт.] в губернії запанувала повна анархія, комісари покидали свої посади”. Як пише Д. Дорошенко, він сам бачив, що “нічого вдіяти не може, і що залишатись мені в Чернігові комісаром нема ніякої рації”. Відтак, в двадцятих числах грудня 1917 року він залишив Чернігів [37, с. 210]. Під тиском обставин, зазначає В. Бойко “напередодні більшовицького вступу міська рада та дума домовилися про мирну передачу влади, роззброєння місцевих добровільних формувань і оприлюднили відозву із заклик до спокою” [20].

Після встановлення більшовицького панування в Чернігівській губернії було розпочато організацію органів радянської влади. Більшовик З. Табаков згадував, що після захоплення влади “розташувались ми в приміщенні кабінету повітового земського комісара, який тихо канув в свою квартиру, задоволений тим, що про нього забули. Ми вирішили його не арештовувати” [38, с. 150]. Чернігівська рада робітничих і солдатських депутатів спробувала взяти на себе функції земської управи, але за відсутності власного апарату і досвіду “повітове земство продовжувало існувати і вело роботу під нашим негласним спостереженням”, - згадував він. Через нетривалий проміжок часу більшовики ліквідували повітове земство, перетворивши його в повітовий земельний комітет.

В Полтавську губернію більшовики вступили 19 січня 1918 року і “зараз же була оголошена радянська влада”, - згадував український історик, археолог В. Щербаківський [39]. Водночас, на початку свого панування в Полтаві, - зазначав А. Козаченко – “більшовики утрималися від ліквідації земства” [17]. Поряд з земствами у Полтаві діяли губернська і міська рада робітничих і солдатських депутатів і новостворений ревком. В кінці січня 1918 року на засіданні виконкому Полтавської міської Ради вирішили розширити повноваження революційного комітету і оголосили його вищим виконавчим органом радянської влади в місті і в губернії [40, с.139]. Планувалося, що до ревкому перейдуть функції губернського земства. Як стверджує В. Ревегук через декілька днів “через міжпартійні суперечки ревком розпався і реальної влади ні ревком, ні рада в Полтаві не мали” [40, с. 139].

Незважаючи на це, більшовики, спираючись на озброєнні загони, продовжували своє панування в місті. І вже 20 лютого (5 березня за н. ст.) 1918 року виконавчий комітет Полтавської Ради робітничих, солдатських і селянських депутатів постановив: “Полтавське повітове земське зібрання розпустити”. Відділи повітової земської управи переходили у відання відповідних відділів Рад. Службовці і члени повітової земської управи, які стояли на чолі відділів, мали продовжувати працювати - зазначалося в постанові [41]. Продовжуючи зміцнювати свої позиції, Полтавський губернський виконавчий комітет Ради робітничих, солдатських і селянських депутатів постановив, що “з 26 лютого 1918 року він приступить до управління губернією. І пропонував звертатися до нього як правомочного губерніяльного органу влади Рад на Полтавщині” [42].

У Волинській губернії, як зазначав О. Дем’янюк, вже до кінця 1917 року більшість повітових міст перебувало під впливом більшовиків та демобілізованих солдат, які їх підтримували. Підконтрольні їм Ради почали проголошувати про перехід влади на місцях до них. Так сталося 19 листопада у Ізяславі, 4 грудня у Луцьку, 26 грудня у Рівному [43, с. 135]. Більшовики використали солдатські багнети для фізичного усунення земських органів. Зокрема, в доповіді Рівненської земської управи повітовому зібранню зазначалося, що 27 грудня 1917 року більшовиками був заарештований “Рівненський голова управи Сумневич, а дещо раніше замісник голови Денисенко” [44, с. 82]. Голова Аннопольської волосної земської управи 8 січня 1918 року доповідав Острозькому повітовому комісару, що “прибулі додому солдати, в більшості зі зброєю, розповсюджують серед односельців дух більшовиків, які ні законів Тимчасового уряду, ні розпоряджень Центральної Ради не визнають, заявляють, що розпорядження обов’язкові для місцевого населення лише ті, які вони самі створюють. Тому волосна земська управа ігнорується, а замість неї в кожному селищі сільський комітет виконує функції і земельного комітету, на чолі з сільським комісаром, який обирається майже кожен місяць” [45, с. 109].

З кожним днем ситуація в повіті лише погіршувалася. 13 січня 1918 року голова Острозької повітової земської управи доповідав комісару повіту, що пробільшовицько налаштовані мешканці селища “з’явилися в управу Бугринської волості і вимагали скласти повноваження, передати справи і гроші в розпорядження обраного ними особливого комітету. Ці вимоги, - продовжував голова управи – через погрози прийшлося виконати. Тому повітова земська управа прохає відновити в правах законних обранців” [46, с. 23]. 17 січня 1918 року вже повітовий комісар Острозького повіту повідомляв Волинському губернському комісару УНР, що “в останній час почався похід проти волосних земських управ. Агітаторами являються солдати, котрі прибули з фронту по демобілізації” [46, с. 23].

Це була типова для губернії картина. І вже на початку 1918 року лише влада губернського міста залишалася вірною Центральній Раді. Робота ж земств, як її місцевих органів, була повністю дезорганізована. Такі ж повідомлення надходили з Подільської [47] та Київської [48] губерній.

Не кращою була й ситуація на Херсонщині. Тут питання про долю земських управ, міських дум стало предметом обговорення на губернських і повітових з'їздах Рад. Так, 7 лютого 1918 року відбувся Херсонський з'їзд селянських депутатів, де вирішувалося питання про подальше управління земським господарством. Після прочитаних докладів, з'їзд постановив: “повітове і волосні земські самоврядування, як такі, що не відповідають вимогам революційного народу і мають у своєму складі представників паразитичних класів ... – ліквідувати по мірі організації радянської влади, негайно. Апарати ж самоврядувань зберігаються як секції Рад. Всі справи земського господарства: повітового і волосних – переходять в розпорядження всього населення в особі Рад” [49, с. 232]. З'їзд зобов'язав Ради вжити заходів для підтримки всього земського господарства, розширення народної освіти, медичної допомоги населенню, покращення агрономічної культури сільського господарства тощо. Для керівництва окремими галузями земського господарства вирішено було організувати комісії, які б завідували цими галузями господарства. В постанові вказувалося, що до організації влади Рад в повіті всі земські самоуправління, продовольчі і земельні управи зберігаються, а також всі посадові особи і службовці, які визнають владу Рад, залишаються на своїх місцях. З'їзд постановив, щоб земські податки вносилися населенням без зволікань [49, с. 233].

Херсонський губернський з'їзд Рад селянських депутатів, який проходив 24 лютого – 1 березня 1918 року запропонував поширити цю практику на територію усієї губернії. У прийнятій з'їздом резолюції пропонувалося: “Повітові, волосні і земські самоврядування, земельні комітети, як такі, що не відповідають вимогам революційного народу і мають у своєму складі представників правлячих класів – ворогів трудового селянства, скасовуються в міру організації Радянської влади” [6, с. 28]. Там, де це дозволили обставини, постанови з'їзду були втілені в дію без зайвих зволікань. Вже 8 березня 1918 року Херсонський міський голова В. П. Костенко отримав телеграму від голови Херсонської губернської земської управи Є. І. Яковенка в якій той повідомляв, що “гласні видалині із будинку управи озброєною силою місцевого „Совета”. Зібрання не відбулося” [50].

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Таким чином, військова агресія більшовицької Росії проти Української Народної Республіки мала згубні наслідки для системи її органів місцевого самоврядування, зокрема, земств. Ідеологічна упередженість більшовиків щодо земських самоврядних органів загалом в Україні резонувала з їх політичним несприйняттям ними не лише як інститутів влади буржуазно-демократичної, а ще більше – національно-визвольної революції українського народу. Отже, земства ніяк не вписувалися в більшовицьку модель організації влади після проголошення жовтневого збройного перевороту у Петрограді революцією соціалістичною. Остання мала супроводжуватися встановленням диктатури пролетаріату через підконтрольні більшовикам нові органи влади – ради. За допомогою багнетів військ агресора, більшовики забезпечили “тріумфальний хід радянської влади” в Україні. Втім, досить скоро з'ясувалося, що, як органи влади на місцях, ради мали не лише демонструвати відданість ідеалам соціалістичної революції, а й забезпечувати функціонування усіх сфер життєдіяльності на місцях. До цього вони виявилися не готовими. У зв'язку з цим у багатьох випадках змушені були йти на компроміс із земцями: залишали їх для виконання технічних управлінських обов'язків під контролем призначених радами комісарів. Проте, за умов їх ідеологічної й політичної несумісності із земцями, цей компроміс міг триматися лише на багнетах агресора. Відтак, “виколисані” на демократичних хвилях української революції, земства відкинули диктатуру багнетів і були поставлені ними ж поза межі революційної доцільності, яка прийшла в Україну на заміну законності разом з більшовицькими військами. Земські зібрання усіх рівнів були розпущені переможцями. Їх замінили ради – органи, які формувалися під контролем більшовиків. По-іншому й бути не могло. Адже більшовицька Росія прагнула не просто збройної перемоги над армією УНР. Мова йшла про утримання її території під контролем Росії. Земства на цю роль аж ніяк не підходили.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гамрецький Ю. До питання про встановлення влади Рад на місцях / Ю. Гамрецький // У боротьбі за Жовтень: зб. наук. праць. – К., 1981. - С. 39-52.
2. Гамрецький Ю. Ради робітничих депутатів України в 1917 р. (Період двовладдя) / Ю. М. Гамрецький. – К.: Наукова думка, 1966. - 218 с.

3. Харитонов В. Лютнева революція 1917 року на Україні / В. Л. Харитонов. – Х.: ХДУ, 1966. - 258 с.
4. Андреев А. Местные Советы и органы буржуазной власти (1917 г.) / А. М. Андреев. - М.: Наука, 1983. - 331 с.
5. Молостов В. За владу Рад! Боротьба трудящих України за перемогу Великого Жовтня і зміцнення Радянської влади (1917-1920 р.р.) / В. А. Молостов // УДЖ. - 1968. - № 3. - С. 148 – 149.
6. Тригуб П. Ліквідація міських дум і земств у період боротьби за встановлення і зміцнення радянської влади на Україні (грудень 1917 р. – березень 1918 р.) / П. Тригуб // Питання історії народів СРСР. - 1972. - Вип. 13. - С. 24 – 31.
7. Копиленко О. „Сто днів” Центральної Ради / О. Копиленко. – К.: Україна, 1992. - 204 с.
8. Солдатенко В. Ф. Українська революція. Історичний нарис: монографія / В. Ф. Солдатенко. – К.: Либідь, 1999. - 976 с.
9. Верстюк В. Українська Центральна Рада: навчальний посібник / В. Верстюк. – К.: Заповіт, 1997. - 341 с.
10. Турченко Ф. Українська революція: 1917 – початок 1918 р. р.: Проблеми, пошуки, узагальнення: зб. наук. ст. – Запоріжжя, 1998. - 262 с.
11. Томюк І. Військово-політична діяльність у період становлення влади Української Центральної Ради / І. М. Томюк, І. Д. Антоник // Військово-науковий вісник. – Львів, 2008. - Вип. 10. - С. 201 – 213.
12. Герасименко Г. Земское самоуправление в России / Г. А. Герасименко. – М.: Наука, 1990. - 264 с.
13. Ревеук В. Полтавщина в українській революції 1917-1920 рр. / В. Ревеук. - Полтава: б. в., 1996. - 100 с.
14. Лозовий В. Ставлення селянства України до влади в добу Центральної Ради (березень 1917 – квітень 1918 р.р.): дис. ... д-ра іст. наук: 07.00.01 / Лозовий Віталій Станіславович. – К., 2010. - 466 с.
15. Гвоздик В. Земства України в умовах революційних потрясінь 1917 року / В. С. Гвоздик // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. - Запоріжжя, 2010. - Вип. XXIX. - С. 98-105.
16. Гуцалюк І. Українські національні органи влади на Волині (1917-1921 рр.): автореф. дис. канд. іст. наук: [спец.] 07.00.01 «Історія України» / Гуцалюк Інна Олександрівна. – К., 2013. - 17 с.
17. Козаченко А. Земське самоврядування та встановлення більшовицької влади на території Полтавської губернії (1917-1920 р.р.) / А. І. Козаченко // Вісник академії правових наук України. - 2009. - № 4 (59). - С. 79 – 87.
18. Верховцева І. Діяльність земств Правобережної України (1911-1920 рр.): дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Верховцева Ірина Геннадіївна. - Ізмаїл, 2004. - 240 с.
19. Стецюк В. Земства Правобережної України в період української національно - демократичної революції 1917 – 1920 рр.: дис. ... канд. іст. наук: 07. 00. 01 / Стецюк Вадим Борисович. - Кам'янець-Подільський, 2008. - 240 с.
20. Бойко В. Перше пришестя: встановлення влади в Чернігові [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.gogod.sp.ua/print/city_643.html.
21. Ленин В. И. Гонители земства и Аннибалы либерализма. Полное собрание починений / В. И. Ленин. – М.: Издательство политической литературы, 1972. – С. 21 – 72.
22. История гражданской войны в СССР: в 4 т. / [ред. С. Ф. Найда]. – М.: Госполитиздат, 1957. – Т. 3: Упрочнение Советской власти. Начало иностранной военной интервенции и гражданской войны (ноябрь 1917 г. – март 1919 г.). – 403 с.
23. Переписка Секретариата ЦК РСДРП (б) с местными партийными организациями. Сборник документов. – М.: Госполитиздат, 1957. – 573 с.
24. Краснокутский В. Демобилизация русской армии в 1917 – 1918 г.г.: На примере Западного фронта: дис. ... канд. ист. наук: 07.00.02 / Краснокутский Виктор Владимирович. – М., 1997. – 219 с.
25. Державний архів Полтавської області (ДАПО). – Ф. п-7.- Оп. 2. – Спр. 3. – Арк. 58.
26. Центральний державний архів громадських об'єднань України (ЦДАГО України). – Ф. 5. – Оп.1. – Спр. 6. – Арк. 6.
27. У Харькові. Більшовицька робота // Вільна громада. – 1918. – 20 січня. - Ч.1.
28. Хроника // Возрождение. -1918. – 14 апреля.
29. Харьковская хроника. Комиссар в губернской земской управе // Жизнь России. – 1918. – 18 января.
30. Протест губернской земской управы // Жизнь России. – 1918. – 20 февраля.
31. Великая Октябрьская социалистическая революция на Украине, февраль 1917 – апрель 1918: Сборник документов и материалов: в 3 т. – К.: Госполитиздат УССР, 1957. – Т. 3: Борьба за распространение и упрочнение Советской власти на Украине, декабрь 1917 – апрель 1918 г.г. - 995 с.
32. История гражданской войны в СССР. 1917-1922: в 4 т. / [ред. С. Д. Найда]. – М.: Госполитиздат, 1958. – Т. 3: Упрочнение Советской власти. Начало иностранной военной интервенции и гражданской войны (ноябрь 1917 г. – март 1919 г.). – 679 с.
33. Аверин В. Восемнадцатый год в Екатеринославе / В. Аверин // Борьба за Советы на Екатеринославщине. Сборник воспоминаний и статей. – Днепропетровск, 1927. – 292 с.
34. Октябрь в Екатеринославе. Сборник документов и материалов. – Днепропетровск: Днепропетровское областное изд-во, 1957. – 376 с.

35. Большевистские организации Украины в период установления и укрепления Советской власти (ноябрь 1917 г. – апрель 1918 г.). – Госполитиздат УССР, 1962. – 754 с.
36. Аверин В. Октябрьская революция в Екатеринославе (сентябрь 1917 – апрель 1918 г. г.) / В. Аверин // *Летопись революции.* – 1927. - № 5-6 (26-27). – С. 100-129.
37. Дорошенко Д. Мої спомини про недавнє минуле (1914-1920 рр.) / Д. Дорошенко. – Мюнхен: Українське видавництво, 1969. – 542 с.
38. Табаков З. Октябрьская революция в Черниговщине / З. Табаков // *Летопись революции.* – 1922. - № 1. – С. 143-170.
39. Щербаківський В. Мемуари / В. Щербаківський // *Пам'ятки України.* – 2007. - № 4. – С. 69-84.
40. Ревегук В. Полтавщина в перший рік української революції. Доба Центральної Ради (березень 1917 – квітень 1918 р.р.): монографія / В. Ревегук. – Полтава: АСМІ, 2007. – 186 с.
41. ДАПО. - Ф. р-8661. - Оп.1. - Спр. 136. – Арк. 33.
42. ДАПО. – Ф. п-7. - Оп1. – Спр. 37. – Арк. 138.
43. Дем'янюк О. Волинська губернія в січні – лютому 1918 р. / О. Дем'янюк // *Наукові записки [Національного університету „Острозька академія“]. Історичні науки.* – 2009. – Вип. 14. – С. 134 – 142.
44. Прищепа О. П. Діяльність земств на Рівненщині / О. Прищепа // *Наукові записки /Рівненський краєзнавчий музей.* – Рівне, 1996. – Вип. 1. – С. 76 – 84.
45. Борьба трудящихся Волини за власть Советов (март 1917 г. – декабрь 1920 г.). Сборник документов и материалов. – Житомир, 1957. – 480 с.
46. До історії боротьби трудящих за встановлення радянської влади на Ровенщині в 1917-1920 роках (Документи і матеріали на допомогу пропагандистам і агітаторам). – Ровно, 1957. – 104 с.
47. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України). – Ф. 1438. – Оп.1. – Спр. 18. – Арк. 15.
48. Боротьба з більшовиками // *Народна воля.* -1918. – 9 квітня.
49. Борьба за великий октябрь на Николаевщине (февраль 1917 г. – март 1918 г.). Сборник документов и материалов. – Николаев, 1957. – 303 с.
50. ЦДАГОУ. – Ф.5. – Оп.1. – Спр. 57. – Арк. 239.

REFERENCES

1. Hamretskyi Yu. (1981), Do pytannia pro vstanovlennia vldy Rad na mistsiakh [On the establishment of Soviet local power], Kyiv, pp. 39 – 52.
2. Hamretskyi Yu. M. (1966), Rady robotnychkykh deputativ Ukrainy v 1917 r. (Period dvovladdia) [Councils of Workers' Deputies in Ukraine in 1917 (period of dual power)], Izdatel'stvo "Naukovadumka", Kyiv, Ukraine.
3. Kharytonov V. L. (1966), Liutneva revoliutsiia 1917 roku na Ukraini [February Revolution of 1917 in Ukraine], Izdatel'stvo "KhDU", Kharkiv, Ukraine.
4. Andreev A. M. (1983), Mestnye Sovety and orhany burzhuznoi vlasti (1917) [Local councils and bodies of bourgeois power], Izdatel'stvo "Nauka", Moscow, Russia.
5. Molostov V. A. (1968), "Za vladu Rad! Borotba trudiashchykh Ukrainy za peremohu Velykoho Zhovtnia i zmitsnennia Radianskoi vldy (1917 – 1920 r.r.)" [To Councils Power! Workers fight for the great October victory and Soviet power strengthening]. UIZh. no 3, pp. 148 – 149.
6. Tryhub P. M. (1972), "Likvidatsiia miskykh dum i zemstv u period borotby za vstanovlennia i zmitsnennia radianskoi vldy na Ukraini (hruden 1917 r. – berezen 1918 r.)" Pytannia istorii narodiv SRSR. no. 13, pp. 24 – 31.
7. Kopylenko O. (1992), „Sto dniv” Tsentralnoi Rady [A “Hundred Days” of the Central Council], Izdatel'stvo “Ukraina”, Kyiv, Ukraine.
8. Soldatenko V. F. (1999), Ukrainska revoliutsiia. Istorychnyi narys: monohrafiia [Ukrainian revolution. Historical background: Monograph], Izdatel'stvo “Lybid”, Kyiv, Ukraine.
9. Verstiuk V. (1997), Ukrainska Tsentralna Rada: navchalnyi posibnyk [Ukrainian Central Rada: Textbook], Izdatel'stvo “Zapovit”, Kyiv, Ukraine.
10. Turchenko F. H. (1998), Ukrainska revoliutsiia: 1917 – pochatok 1918 r. r.: Problemy, poshuky, uzahalnennia: zb. nauk. st. [Problems quest generalization: collection of scientific. works] – Zaporizhzhia, Ukraine.
11. Tomiuk I. M., I. D. Antonyk (2008), “Viiskovo-politychna diialnist u period stanovlennia vldy Ukrainskoi Tsentralnoi Rady” Viiskovo-naukovyi visnyk. Vol. 10, pp. 201 – 213.
12. Herasymenko H. A. (1990), Zemskoe samoupravlenye v Rossii [Zemstvo self-government in Russia], Izdatel'stvo “Nauka”, Moscow, Russia.
13. Revehuk V. (1996), Poltavshchyna v ukrainskii revoliutsii 1917-1920 rr. [Poltava region in the Ukrainian revolution of 1917-1920], Poltava, Ukraine.

14. Lozovyi V. S. (2010), "Stavlennia selianstva Ukrainy do vlady v dobu Tsentralnoi Rady (berezen 1917 – kviten 1918 r.r.)". Kyiv, Ukraine.
15. Hvozdyk V. S. (2010), "Zemstva Ukrainy v umovakh revoliutsiinykh potriasin 1917 roku" Naukovi pratsi istorychnoho fakultetu Zaporizkoho natsionalnogo universytetu. Vol. XXIX, pp. 98-105.
16. Hutsaliuk I. O. (2013), "Ukrainski natsionalni orhany vlady na Volyni (1917-1921 rr.)" Istoriiia Ukrainy. – Kyiv, Ukraine.
17. Kozachenko A. I. (2009), "Zemske samovriaduvannia ta vstanovlennia bilshovytskoi vlady na terytorii Poltavskoi hubernii (1917 – 1920 r.r.)" Visnyk akademii pravovykh nauk Ukrainy. no 4 (59), pp. 79 – 87.
18. Verkhovtseva I. (2004), "Diialnist zemstv Pravoberezhnoi Ukrainy (1911 – 1920 rr.)" Izmail, Ukraine.
19. Stetsiuk V. B. (2008), "Zemstva Pravoberezhnoi Ukrainy v period ukrainskoi natsionalno – demokratychnoi revoliutsii 1917 – 1920 rr.", Kamianets-Podilskii, Ukraine.
20. Boiko V. Pershe pryshestia: vstanovlennia vlady v Chernihovi [Firstcoming, theestablishmentofpowerinChernihiv] [online] – Available at: www.gorod.cn.ua/print/city_643.html.
21. Lenyn V. I. (1972), Honiteli zemstva I Annibaly liberalizma [Zemstvo prosecutors and Hanibals of liberalism] Polnoe sobranie pochynenyi, Izdatel'stvo "Polycheskoii lyteratur", Moscow, Russia.
22. Istoriiia hrazhdanskoi voiny v SSSR: v 4 t. (1957), [History of the Civil war in USSR in 4 v./] [red. S. F. Naida]. Uprochnenie Sovetskoii vlasti. Nachalo inostrannoi voennoi interventsii i hrazhdanskoi voiny (noiabr 1917 – mart 1919) [V. 3 Consolidation of the Soviet power. Beginning of foreign military intervention and the Civil war (November 1917 – March 1919)]. Vol. 3, Izdatel'stvo "Hospolytyzdat", Moscow, Russia.
23. Perepyska Sekretaryata TsK RSDRP (b) s mestnymi partiinymi orhanizatsiiami (1957), [Correspondence of Secretariat RSDLP (b) with local party organizations]. Sbornyk dokumentov, Izdatel'stvo "Hospolitizdat", Moscow, Russia.
24. Krasnokutskiy V. V. (1997), "Demobilizatsiia russkoi armii v 1917 – 1918.: Na primere Zapadnogo fronta", Moscow, Russia.
25. Derzhavnyi arkhiv Poltavskoi oblasti (DAPO) [State Archive of Poltava region (DAPO)]. – f. p-7, op. 2, spr. 3, ark. 58.
26. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv hromadskykh obiednan Ukrainy (TsDAHOUkrainy) [Central State Archive of Public Organizations of Ukraine (Ukraine TSDAHO)]. – f. 5, op.1, spr. 6, ark. 6.
27. U Kharkovi. Bilshovytska robota (1918) [In Kharkiv. Bilsovyk work], Vilna hromada. 20 sichnia. - Ch.1.
28. Khronyka (1918) [Chronicle] Vozrozhdenye, 14 aprelia.
29. Kharkovskaia khronika. (1918) Komissar v hubernskoi zemskoi uprave [Commissioner in province zemstvo board]. Zhyzn Rossii, 18 yanvaria.
30. Protest hubernskoi zemskoi upravly (1918) [Protest of province zemstvo board]. Zhyzn Rossii, 20 fevralia.
31. Velikaia Oktiabrskaiia sotsyalisticheskaiia revoliutsiia na Ukraine, fevral 1917 – aprel 1918. (1957), Sbornyk dokumentov I materyalov: v 3 t. Borba za rasprostranenie iuprochnenie Sovetskoii vlasti na Ukrayne, dekabr 1917 – aprel 1918 [Struggle for distribution and consolidation of the Soviet power in Ukraine, December 1917 - April 1918]. Vol. 3, Izdatel'stvo "Hospolitizdat USSR", Kyiv, Ukraine.
32. Istoriiia hrazhdanskoi voiny v SSSR (1958), [History of the Civil war in the USSR. 1917 - 1922. v 4 t. [red. S. D. Naida]. Uprochnenie Sovetskoii vlasti. Nachalo inostrannoi voennoi interventsii i hrazhdanskoi voiny (noiabr 1917– mart 1919) [Consolidation of the Sovietpower. Beginningof the foreign military intervention and the Civil war (November 1917 - March 1919)]. Vol. 3, Izdatel'stvo "Hospolitizdat, Moscow, Russia.
33. Averin V. K. (1927), "Vosemnadtsati hod v Ekaterinoslave" [1918 in Yekaterinoslav] Borba za Sovety na Ekaterinoslavshchine [Fight for Soviet councils in Yekaterinoslav region]. Sbornyk vospominanii i statei. – Dnepropetrovsk, Ukraine.
34. Oktiabr v Ekaterinoslave (1957), [October in Yekaterinoslav]. Sbornyk dokumentov i materialov. Izdatel'stvo "Dnepropetrovskoe oblastnoe izd-vo, Dnepropetrovsk, Ukraine.
35. Bolshevistskie orhanizatsii Ukrainy v period ustanovleniia i ukrepleniia Sovetskoii vlasti (noiabr 1917 – aprel 1918) (1962), [Bolshevik organizations of Ukraine in the period establishment and consolidation of the Soviet power (November 1917 - April 1918). Izdatel'stvo "Hospolitizdat USSR", Kyiv, Ukraine.
36. Averin V. (1927), "Oktiabrskaiiarevoliutsiia v Ekaterinoslave (sentiabr 1917 – aprel 1918)" Letopis revoliutsii. no 5-6 (26-27), pp. 100 – 129.
37. Doroshenko D. (1969), Moispomynypronedavniemynule (1914 – 1920) [My memories of the recent past (1914 - 1920 years.)], Izdatel'stvo "Ukrainske vydavnytstvo", Miunkhen, Germany.
38. Tabakov Z. (1922), "Oktiabrskaiia revoliutsiia v Chernihovshchine" Letopis revoliutsii. no 1, pp. 143 – 170.
39. Shcherbakivskiy V. (2007), "Memuary" Pamiatky Ukrainy. no 4, pp. 69 – 84.
40. Revehuk V. (2007), Poltavshchyna v pershyi rik ukrainskoi revoliutsii. Doba Tsentralnoi Rady (berezen 1917 – kviten 1918): monohrafiia. [Poltavaregion inthefirstyearoftheUkrainianrevolution. Period of theCentralCouncil (March 1917 - April 1918)], Izdatel'stvo "ASMI", Poltava, Ukraine.

41. DAPO. - f. r-8661, op.1, spr. 136, ark. 33.
42. DAPO. – f. p-7, op1, spr. 37, ark. 138.
43. Demianiuk O. (2009), “Volynska huberniia v sichni – liutomu 1918” Naukovi zapysky [Natsionalnoho universytetu „Ostrozka akademiia”]. Istorychni nauky. Vol. 14, pp. 134 – 142.
44. Pryshchepa O. P. (1996), “Diialnist zemstv na Rivnenshchyni” Naukovi zapysky /Rivnenskyi kraieznavchyi muzei. Vol. 1, pp. 76 – 84.
45. Borba trudiashchikhsiaVolyni za vlast Sovetov (mart 1917 – dekabr 1920) (1957), Sbornik dokumentov i materialov. [Volyn workers struggle for the Soviet power (March 1917 - December 1920)]. Zhytomir, Ukraine.
46. Do istorii borotby trudiashchych za vstanovlennia radianskoi vlady na Rovenshchyni v 1917 – 1920 rokakh (Dokumenty i materialy na dopomohu propahandystam i ahitatoram) (1957), [To the history of workers fight for the Soviet power establishment in Rivne region in 1917 – 1920 (Documents and materials to help agitators)], Rovno, Ukraine.
47. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchych orhaniv vlady ta upravlinnia Ukrainy (TsDAVO Ukrainy). – f. 1438, op.1, spr. 18, ark. 15.
48. Borotba z bilshovykamy (1918) [Thefightagainstthe Bilshovyks] Narodna volia, 9 kvitnia.
49. Borba za velikii oktiabr na Nikolaevshchine (fevral 1917 – mart 1918). (1957), [The struggle for the great October in Mykolaiv region (Fevral 1917 - March 1918). Collection of documents]. Nykolaev, Ukraine.
50. TsDAHOU [CSAPOU]. – f.5, op.1, spr. 57, ark. 239.